

РОЗВИТОК ОПТОВОГО ПРОДОВОЛЬЧОГО РИНКУ В УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Розкрито необхідність та суть оптового продовольчого ринку. Обґрунтовані теоретичні аспекти розвитку оптового продовольчого ринку в Україні

Постановка проблеми. В сучасних умовах господарювання особливої актуальності набуває вирішення проблеми збалансованого функціонування ринку продовольчої продукції в Україні. Дана проблема характеризується підвищеним рівнем складності, тому що вона охоплює усі складові відтворення продовольчого підкомплексу, демографічну ситуацію, тенденції експортно-імпортової діяльності, динаміку грошових доходів та витрат населення. Скорочення платоспроможності населення призвело до суттєвого зниження споживання основних продовольчих продуктів та дисбалансу між реальним попитом та пропозицією. За умов, що склалися, актуальним є дослідження елементів національного ринку продовольства, що з однієї сторони формують пропозицію, а з іншої попит на продукти харчування. Крім того, на сучасному етапі у сільському господарстві діють ряд факторів в сторону скорочення ефективності збутової діяльності, а разом з цим виникає зменшення виробництва продовольчої сировини. Проблема пропорційного функціонування ринку продовольства потребує не тільки нейтралізації деструктивних змін соціального і економічного розвитку суспільства, але й формування маркетингової схеми просування продукції від виробника до споживача в контексті оптової торгівлі. Отже виникає практична необхідність у розвитку оптового продовольчого ринку, як каталізатора стабілізаційних процесів на ринку продовольчої продукції України.

Стан вивчення проблеми. Науковим дослідженням економічних проблем розвитку і організації продовольчого ринку присвячені

наукові праці Баранчика І.І. [1], Кучер Л.М. [2], Мостенської Т.Л. [3], Чернюк Л.Г., Зеленського С.М., Зеленської О.О. [4]. В наукових дослідженнях цих учених вивчалися та узагальнювалися різні проблеми й аспекти розвитку продовольчого ринку, пропонувалися рекомендації і шляхи вирішення тих чи інших економічних проблем забезпечення ефективного функціонування продовольчого підкомплексу. Водночас, в цих наукових працях не знайшли всебічного вивчення, узагальнення та вирішення проблеми функціонування ринку продовольчої продукції України в контексті оптової торгівлі. Це зумовлює нагальну потребу дослідження перш за все теоретичних аспектів розвитку оптового продовольчого ринку.

Метою дослідження є опрацювання теоретичних аспектів розвитку ринку продовольчої продукції в Україні. Для досягнення поставленої мети передбачається вирішити наступні завдання: розкрити необхідність та суть оптового продовольчого ринку; обґрунтувати теоретичні аспекти розвитку оптового продовольчого ринку.

Викладення основного матеріалу дослідження. Деформованість сучасного ринку продовольчої продукції зумовлена відсутністю розвиненої маркетингової системи збуту продукції до споживача, яка б була спроможна забезпечити зниження собівартості реалізованої продукції її товаровиробників та сприяти формуванню оптимальних ринкових цін. Забезпечення швидкого товаропросування від виробників до споживачів та повнішого забезпечення потреб населення у харчових продуктах вимагає подальшого розвитку оптових ринків з продажу продовольчих товарів різних видів.

Розвиток оптових продовольчих ринків, як одного з головних елементів ринку продовольчої продукції, дозволяє локалізувати механізми спрямовані на гарантування продовольчого забезпечення держави, формування конкурентоспроможного сільського господарства та інших галузей агропромислового виробництва на засадах рівності усіх суб'єктів права власності на землю, засоби виробництва та вироблену продукцію. Разом з тим, на внутрішньому ринку інколи проявляється процес витіснення національної продукції імпортованими товарами, що об'єктивно призводить до монополізації окремих сегментів внутрішнього споживчого ринку іноземними виробниками, в той же час імпортована продукція в переважній більшості поступається вітчизняній за параметрами якості. Проте органи державної виконавчої влади не втручаються у господарську діяльність суб'єктів підприємництва щодо насичення споживчого ринку та забезпечення населення України виключно вітчизняною продукцією, оскільки суть проблеми в іншому.

Відсутність налагоджених зв'язків в ланцюгу “виробник – оптовик – роздрібний продавець – споживач”, функціонування на ринку продовольчої продукції неорганізованих посередницьких структур, багаторазовий перепродаж продовольства цими структурами призводять до того, що продовольчий ринок України залишається ринком деформованої структури попиту. Останнє також зумовлено низькою платоспроможністю населення, завищеними роздрібними цінами.

Вирішити питання нейтралізації деструктивних чинників на ринку продовольчої продукції можна за рахунок реалізації ряду економічних заходів, спрямованих на сприяння гнучкому розвитку товаровиробників в сучасних ринкових умовах господарювання. До основних з них можна віднести сприяння залученню вітчизняних та іноземних інвестицій у розвиток підприємств продовольчого підкомплексу; поширення іпотечного

кредитування; прискорення реформування економічних відносин підприємств до вимог Всесвітньої торговельної організації і адаптацію їх господарської та маркетингової структури до вимог транснаціонального ринку; прискорення формування цивілізованої інфраструктури ринку продовольчої продукції; забезпечення державної підтримки цін і доходів товаровиробників продовольчої продукції; організації проведення санації продовольчих підприємств; зниження податкового тиску; сприяння розвитку господарств населення та їх кооперуванню з продовольчими підприємствами різних форм власності та господарювання; впровадження заходів щодо здійснення активної соціальної політики в сільській економіці; проведення протекціоністської політики щодо захисту вітчизняного продовольчого ринку тощо. Проте у більшості товаровиробників відсутні навички та вміння знаходити вигідні умови для реалізації продукції на ринку. Вони ще більше ускладнюються внаслідок того, що на сьогоднішній день недостатньо розвинута мережа посередницьких структур, які б сприяли впровадженню механізму реалізації продовольства, що гарантує усім його учасникам, на конкурентній основі, продаж продукції за вигідною ціною. Недостатньо розвинута інформаційна система на предмет попиту і пропозиції продовольчої продукції в територіальному та експортно-імпортованому аспектах. У зв'язку з цим, центральні органи та органи місцевого самоврядування мають сприяти створенню і розвитку оптових продовольчих ринків. Крім того, доцільність розвитку оптових продовольчих ринків в Україні обумовлена також ліквідацією централізованої системи планування і розподілу товарів, необхідністю створення умов для здійснення належного державного ветеринарного і санітарно-епідеміологічного контролю; необхідністю підвищення рівня обслуговування покупців, необхідністю прискорення руху продукції та скорочення втрат на шляху від виробника до кінцевого споживача тощо.

В широкому розумінні, оптовий продовольчий ринок – це суб'єкт підприємницької діяльності, який утворено згідно із законодавством і метою діяльності якого є створення необхідних умов для здійснення операцій з продажу і купівлі наявних видів сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки, укладення відповідних торговельних угод. Ядром оптових продовольчих ринків є торговельно-заготівельні підприємства, діяльність яких скерована на закупівлю продукції у населення, фермерських господарств та інших сільгоспвиробників. При цьому основними видами послуг на оптових продовольчих ринках є: приймання товарів на відповідальне зберігання на складах; оренда торговельних площ і місць; надання інформації про наявний асортимент продовольчих товарів на складах; Інформування покупців про місця продажу товарів; сортування окремих видів товарів; юридична допомога суб'єктам господарської діяльності в укладанні договорів, інших документів; реклама товарів та надання інформації про їх якісні характеристики; збір та повернення транспортної тари; фасування товарів; надання посередницьких послуг щодо продажу товарів; доставка товарів з місць зберігання до місця продажу.

Ефективне функціонування оптового продовольчого ринку України вимагає прискорення здійснення раціональної економічної політики та забезпечення її комплексності з обов'язковим узгодженням діяльності всіх органів виконавчої влади щодо конструктивної територіальної організації оптових продовольчих ринків і підвищення відповідальності та рівня організаторської роботи обласних і районних державних адміністрацій. Цього можна досягнути в разі врахування нижче вказаних аспектів.

По-перше, цього можна досягнути шляхом розвитку інфраструктури ринку продовольчої продукції, тобто території, на якій розміщується торговий центр з торговельним залом та мережею приміщень і споруд для доробки і забезпечення режимного зберігання

продукції, зокрема сортувально-пакувальними лініями, сховищами, складами, спеціальним транспортом та обладнанням для охолодження продукції.

По-друге, відповідні органи повинні слідкувати за тим, щоб на належному рівні відбувалася реконструкція неторговельних приміщень, коридорів, місць приймання та зберігання товарів з врахуванням сучасних технологій товаропросування: використання пакетно-модульних технологій із застосуванням уніфікованих картонних коробок; використання контейнерних перевезень; використання пакетно-модульних технологій із застосуванням уніфікованих полімерних лотків.

По-третє, шляхом здійснення підтримки органами виконавчої влади роботи із розвитку та функціонування оптових продовольчих ринків, зокрема контролю за виконанням правил торгівлі, ветеринарних і санітарних правил, інших нормативно-правових документів, що регламентують діяльність оптових продовольчих ринків; надання організаційно-технічної та непрямої фінансової допомоги у створенні та функціонуванні оптового продовольчого ринку; організації реклами по радіо, телебаченню та у місцевій пресі; створення умов для фінансового забезпечення діяльності суб'єктів оптової торгівлі; організації навчання, проведення семінарів з питань розвитку оптових продовольчих ринків.

По-четверте, у складі інфраструктури крупномасштабних оптових продовольчих ринків передбачити належне функціонування наступних її елементів: відділення банку та страхової компанії; інформаційно-рекламний пункт; гуртожиток; медичний пункт з аптекою; вузол зв'язку; їдальню; консультаційний пункт. При організації крупномасштабних оптових продовольчих ринків необхідно також забезпечити їх під'їзними шляхами; засобами ваговимірювальної техніки; фахівцями з укладання експортно-імпортних контрактів з купівлі-продажу продовольчої продукції (з метою зміцнення зовнішньоторговельних

зв'язків оптових продовольчих ринків); достатньою кількістю інвентарю для перевірки якості товарів та підготовки товарів до продажу; інженерними комунікаціями; захист від фальсифікованої продовольчої продукції; необхідною кількістю підйомно-транспортного обладнання, а також обладнанням для фасування, пакування та зберігання товарів.

По-п'яте, якісне торговельне обслуговування покупців залежить від створення належних умов безпосередньо для національних товаровиробників та торговельних компаній щодо оптового продажу сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки. У зв'язку з цим, в процесі розвитку оптових продовольчих ринків необхідно створити сприятливі економічні умови для переробки сільськогосподарської сировини на вітчизняних підприємствах; сприяти прискореному просуванню товару від товаровиробника до кінцевого споживача у торговельному ланцюгу; визначити необхідний перелік продукції вітчизняного виробництва, який повинен становити переважну більшість від загального обсягу продажу; удосконалити фінансово-правові механізми підвищення ефективності постачання продовольства як у великі міста, так і в окремі регіони країни; надати можливість всім виробникам продовольства для виходу на конкурентний ринок в контексті формування найбільш вигідної ціни; забезпечення достовірною інформацією національних товаровиробників та торговельних компаній про кон'юнктуру оптового продовольчого ринку та споживчу якість товарів; активізувати рекламну діяльність, маркетингові послуги, сервісне обслуговування та інші послуги щодо купівлі-продажу продовольчої продукції.

По-шосте, необхідно забезпечити постійне вдосконалення діючих оптових продовольчих ринків в процесі їх економіко-територіальної трансформації. Адміністрація ринку повинна забезпечити комплексний підхід до розробки технологічних рішень як власних об'єктів, так і

залучених об'єктів ринку. Результатом проведення реконструкції та нового будівництва на території оптового продовольчого ринку має стати подальший розвиток стаціонарних об'єктів роздрібною торгівлі, які б в свою чергу: надавали додаткові послуги покупцям з урахуванням специфіки асортименту реалізованих продовольчих товарів; вміло застосовували засоби зовнішньої, внутрішньої магазинної реклами та інформаційної роботи; забезпечували високий рівень культури торговельного обслуговування і активну пропозицію товарів; забезпечували скорочення товарних втрат і втрат по тарі; мали стабільний асортимент продовольчих товарів у межах обраної спеціалізації і з урахуванням трансформації попиту населення; застосовували засоби механізації вантажно-розвантажувальних робіт і операцій з внутрішньо магазинного переміщення товарів, забезпечували необхідні умови для правильного проведення операцій приймання товарів; були забезпечені необхідним торговельно-технологічним обладнанням та інвентарем і застосовували найбільш ефективні схеми технологічного планування торговельних приміщень; застосовували сучасні, орієнтовані на персональне обслуговування суб'єктів господарської діяльності методи реалізації продовольчих товарів.

По-сьоме, якість надання послуг на оптовому продовольчому ринку залежить від вибору організаційно-правової форми господарювання. Найбільш доцільною організаційно-правовою формою оптових продовольчих ринків є відкриті акціонерні товариства, акціонерами яких можуть бути виробничі, переробні, заготівельні, торговельні, сервісні, інші юридичні та фізичні особи. Для формування статутного фонду можуть бути залучені кошти не тільки національних приватних та іноземних інвесторів, господарських товариств, але й державного та місцевих бюджетів. Форма власності оптових ринків може бути - державною, приватною, комунальною, змішаною. В якості засновників оптових продовольчих ринків можуть виступати

організації та підприємства споживчої кооперації, органи управління аграрно-промисловим комплексом, переробні підприємства, інтегровані господарські системи, торговельні підприємства та торговельні посередники, сільськогосподарські кооперативи, фермерські господарства, адміністративні органи управління, банк”, іноземні фірми, фізичні особи, об’єднання особистих селянських господарств. Оптові продовольчі ринки стратегічної сировини доцільно засновувати як державні підприємства (не менше ніж 51 відсоток акцій має належати державі). Вибір форми оптових продовольчих ринків варто здійснювати виходячи з принципів: оптимальності товарообігу і ціноутворення та оперативності інформаційного обслуговування учасників оптових торгів. Суть останнього принципу полягає у систематичному відстеженні організаційно-правовою формою господарювання надходження товарів на оптовий продовольчий ринок, проведення обробки інформації наприкінці кожного дня торгівлі (за кодами груп товарів, найменуванням та сортами проданого товару, обсягами реалізованої партії тощо) і вчасного її розповсюдження. На сучасному етапі результативність форми оптово-продовольчого ринку залежить також від реалізації комплексу заходів на державному, міжгалузевому і регіональному рівні щодо організації оптового продовольчого ринку як основного механізму прискорення та спрощення просування продовольчої продукції до кінцевого споживача. У цих заходах координація дій виробника, оптовика, роздрібного продавця і споживача має бути пов’язана дієвою взаємовигідною основою.

По-восьме, особливостями організації окремих видів оптових продовольчих ринків. Так, оптовий ринок з продажу худоби, крім вищевказаних елементів інфраструктури, повинен мати спеціальне приміщення для укладання угод, бійню, лабораторію ветеринарно-санітарної експертизи, сховище для кормів. У складі оптового ринку з

продажу м’яса та м’ясопродуктів повинні бути передбачені приймальні і забійні пункти худоби та птиці, спеціальні складські камери для тимчасового зберігання охолодженого і замороженого м’яса та продуктів його переробки. Оптові ринки з продажу картоплі та плодоовочевої продукції мають містити підготовчі цехи для здійснення калібрування, сортування, пакування продукції. На оптових ринках з продажу риби мають бути передбачені холодильні камери для зберігання охолодженої риби, відповідні ємкості з водою для зберігання і реалізації живої риби, цех з обробки продукції, виготовлення та підготовки до реалізації напівфабрикатів.

По-дев’яте, врахування регіональних аспектів розміщення оптових продовольчих ринків. Оптові ринки з продажу худоби доцільно розташовувати у тваринницьких регіонах. Це дозволить об’єктивно визначити ціну на худобу та птицю і нейтралізувати монопольний вплив районних м’ясопереробних підприємств. Оптові ринки з продажу м’яса і м’ясопродуктів варто створювати двох видів. Вибір виду оптового продовольчого ринку залежить від концентрації та територіального розміщення підприємств м’ясопереробної промисловості. У першому випадку територіальні оптові ринки та ринки з продажу м’яса і м’ясопродуктів варто організовувати у зонах найбільшої концентрації вирощування худоби та віддалених від підприємств м’ясопереробної промисловості понад 150-200 км. У другому випадку, оптові ринки з продажу м’яса і м’ясопродуктів слід організовувати у районах, які мають мережу тваринницьких комплексів з відгодівлі великої рогатої худоби, свиней, птиці м’ясного напрямку і які розташовані поблизу м’ясопереробних підприємств. Оптові ринки з продажу продовольчих товарів та плодоовочевої продукції доцільно розвивати в місцях споживання продовольчих товарів та плодоовочевої продукції, а оптові ринки з продажу морепродуктів – в місцях промислу та переробки, тобто у портових містах.

Розвиток та подальше формування оптового продовольчого ринку за вищевказаними напрямками дозволить покращити розвиток вітчизняного продовольчого ринку, продовольчу безпеку країни, створити нові робочі місця та врахувати інтереси усіх суб'єктів ринку. Для споживачів це проявлятиметься у своєчасному забезпеченні доступними та якісними продуктами харчування, ринковою інформацією; для оптового торговця це проявлятиметься у можливості порівняння цін і якості товарів, що пропонуються конкурентами; зниженні рівня ризику; функціонування на ринку без додаткових витрат коштів; збільшення числа покупців; можливості спеціалізації без загрози втрати покупця; зміцнення торгових зв'язків із крупними торговельними компаніями; для товаровиробників це проявлятиметься у прискоренні порядку просування продукції до споживача, збереженні рівня зайнятості, наявності рівних умов для виходу на конкурентний ринок, стабілізації попиту на продукцію, концентрації і розвитку підприємницької діяльності, зменшенні фінансового ризику, можливості

реалізовувати господарствами населення дрібні партії через оптового покупця.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Відсутність налагоджених зв'язків в ланцюгу “виробник – оптовик – роздрібний продавець – споживач”, необхідність повнішого забезпечення потреб населення у різних видах продовольства та врахування інтересів усіх суб'єктів продовольчої сфери вимагає подальшого розвитку оптових продовольчих ринків. Під останнім слід розуміти суб'єктів підприємницької діяльності, які утворені згідно із законодавством і метою діяльності яких є створення необхідних умов для здійснення операцій з продажу і купівлі наявних видів сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки, укладення відповідних торговельних угод. Ефективне функціонування оптового продовольчого ринку України вимагає

локалізації та практичної реалізації конструктивних теоретичних аспектів щодо пропорційності територіальної організації оптових продовольчих ринків і підвищення рівня організаторської роботи обласних і районних державних адміністрацій.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку: розробка методики моніторингу продовольчого ринку; подальший розвиток теоретичних аспектів впливу продовольчого ринку на продовольчу безпеку з акцентом на оптимізацію сполучення ринкових і державних механізмів.

Список використаної літератури:

1. *Баранчик І.І.* Стабільне вітчизняне виробництво – надійний фактор продовольчої безпеки України // Економіка АПК. – 2001. – № 1. – С. 12-14.
2. *Кучер Л.М.* Особливості регулювання торгівлі сільськогосподарською продукцією в умовах СОТ // Економіка АПК. – 2005. – № 5. – С. 144-151.
3. *Мостенська Т.Л.* Формування ринку продовольства для забезпечення економічної безпеки України // Актуальні проблеми міжнародних відносин: 36. наукових праць. – Вип. 26. – К.: ВПЦ “Київський університет”, Інститут міжнародних відносин, 2001. – С. 435-438.
4. *Чернюк Л.Г., Зеленський С.М., Зеленська О.О.* Територіальна організація регіональних продовольчих комплексів України. – Київ: РВПС України ПАН України, 1999. – 87 с.

ГЛІБОВ Руслан Вадимович – кандидат економічних наук, старший викладач кафедри аналізу і статистики ім. І.В. Поповича Державний вищий навчальний заклад “Державний агроєкологічний університет”

Наукові інтереси:
– дослідження формування ринку продовольчої продукції